«ПЕДАГОГІКА КАЛАБАНІ» ЯК ЗАСІБ ВИХОВАННЯ У ДІТЕЙ СЕРЕДНЬОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ ЕМОЦІЙНО-ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДНОГО ДОВКІЛЛЯ

УДК 373.2.033:502/504
DOI: 10.12958/2227-2747-2026-2(192)-220-230

Сорочинська Оксана Андріївна,
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри теорії та методик дошкільної й інклюзивної освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна.
Sorochynska-o@zu.edu.ua
https://orcid.org/0000-0003-4823-1089

Будішевська Віра Олегівна,
здобувачка вищої освіти
Житомирського державного університету імені Івана Франка,
м. Житомир, Україна.
virabudisevska@gmail.com
https://orcid.org/0009-0004-3536-002X

Для цитування: Сорочинська О. А., Будішевська В. О. «Педагогіка калабані» як засіб виховання у дітей середнього дошкільного віку емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля. *Освіта та педагогічна наука.* 2026. № 2(192). С. 220–230. DOI: https://doi.org/10.12958/2227-2747-2026-2(192)-220-230

References (стандарт APA): Sorochynska, O. A., & Budishevska, V. O. (2026). “Pedahohika kalabani” yak zasib vykhovannia u ditei serednoho doshkilnoho viku emotsiino-tsinnisnoho stavlennia do pryrodnoho dovkillia [“Pedagogy of Kalabani” as a Means of Educating Emotional and Value-Based Attitude Towards the Natural Environment in Middle Preschool Age Children]. *Osvita ta pedahohichna nauka – Education and Pedagogical Sciences, 2*(192), 220–230. DOI: https://doi.org/10.12958/2227-2747-2026-2(192)-220-230 [in Ukrainian].

Постановка проблеми. В умовах загострення глобальних екологічних проблем особливої актуальності набуває виховання в дітей дошкільного віку емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля. Дослідники наголошують на значущості безпосереднього контакту дитини з природним середовищем, навчанні через гру, власний досвід і емоційне переживання. Саме в дошкільному віці закладаються основи світогляду, моральних цінностей, здатності до співпереживання та дбайливого ставлення до живого. Водночас традиційні форми екологічного виховання не завжди забезпечують глибоке емоційне залучення дитини до взаємодії з природою, що зумовлює потребу в пошуку інноваційних, природовідповідних педагогічних підходів.

Аналіз актуальних досліджень. Механізми розвитку емоцій у дошкільному віці та роль діяльності у формуванні моральних почуттів були предметом дослідження О. Запорожця. Він довів, що саме в практичній діяльності дитина переживає значущі емоційні стани, які стають основою формування її ставлення до світу. О. Кононко досліджувала становлення базових якостей особистості дошкільника, зокрема чутливості до краси, доброзичливості, відповідальності. Н. Гавриш акцентувала увагу на ролі мовленнєвої діяльності у формуванні емоційно-ціннісного ставлення, доводячи, що слово виступає засобом осмислення й закріплення пережитого досвіду.

Окремий напрям досліджень стосується формування емоційно-ціннісного ставлення до природи. С. Ніколаєва обґрунтувала систему екологічного виховання дошкільників, у якій центральне місце посідає формування емоційного зв'язку з природою через безпосереднє спілкування з нею. Н. Пустовіт розглядала роль інтегрованого підходу до екологічної освіти, підкреслюючи важливість поєднання пізнавального й емоційного аспектів. Зі свого боку, К. Крутій досліджувала створення розвивального природного середовища в закладі дошкільної освіти як умову формування відповідального ставлення до довкілля. Науковці наголошують, що лише через особистісно значущий емоційний досвід можливе становлення стійких екологічних цінностей. Концептуалізацію терміна «педагогіка калабані» в українському освітньому просторі здійснено К. Крутій, що відображає концепцію повернення дитини до автентичної взаємодії з довкіллям через першоелементи: землю, повітря, воду та вогонь.

У межах гуманістичної педагогіки та педагогіки партнерства актуалізується ідея визнання дитини активним суб'єктом пізнання. Водночас «педагогіка калабані» як окремий інноваційний напрям потребує подальшого теоретичного осмислення та систематизації в контексті сучасних вимог дошкільної освіти та формування емоційно-ціннісного ставлення дітей середнього дошкільного віку до природного довкілля.

Метою статті є теоретичне обґрунтування «педагогіки калабані» як ефективного засобу виховання емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля у дітей середнього дошкільного віку та визначення організаційно-педагогічних умов її реалізації в освітньому процесі закладу дошкільної освіти.

Методологія та методи дослідження. Методологічну основу дослідження становлять принципи природовідповідності та гуманістичної педагогіки партнерства, інтегровані в концепцію «педагогіки калабані». Дитина розглядається як активний суб'єкт пізнання, який набуває досвіду через безпосередню взаємодію з природним середовищем. У роботі застосовано комплекс методів: теоретичний аналіз та систематизація наукових джерел для визначення ідейних витоків підходу та змісту поняття «педагогіка калабані»; структурно-компонентний аналіз – для виокремлення показників емоційного, когнітивного, мотиваційного й поведінкового компонентів ставлення дитини до довкілля; метод узагальнення допоміг визначити здоров'язбережувальні (зміцнення імунітету) та психотерапевтичні (рівень тривожності) результати взаємодії з природою.

Виклад основного матеріалу. «Педагогіка калабані» як сучасний педагогічний підхід ґрунтується на ідеї цінності безпосереднього досвіду дитини у взаємодії з природним довкіллям. Вона передбачає організацію освітнього процесу з дітьми не через формалізовані заняття, а шляхом створення умов для вільного дослідження,

гри й емоційного переживання природних явищ, безпосереднього контакту з природним середовищем (на подвір'ї закладу, в парку, лісі, саду) з метою цілісного розвитку дитини через діяльність, емоційне переживання та сенсорний досвід. «Калабаня» в цьому контексті розглядається не як випадковий елемент довкілля, а як педагогічний ресурс, що має значний потенціал для розвитку особистості дитини середнього дошкільного віку (Крутій, Попович, Граб, 2022).

Структурно «педагогіка калабані» передбачає: навчання просто неба; залучення дітей до реальних природних процесів (спостереження, догляду, експериментування); розвиток сенсорики через контакт із природними матеріалами; формування екологічно доцільної поведінки; пріоритет емоційного переживання взаємодії з природним довкіллям над формальним засвоєнням знань. У її основі – принципи природовідповідності, діяльнісного підходу, інтеграції пізнання й переживання, опори на особистий досвід дитини.

Як окрема педагогічна система з усталеною науковою школою «педагогіка калабані» не має чітко зафіксованої дати виникнення в історико-педагогічному сенсі. Основи її сформувалася у XXI столітті як практико-орієнтований напрям у межах природоцентричних освітніх моделей. Ідейні витоки «педагогіки калабані» простежуються у: Німеччині (XIX ст.) – педагогіка Ф. Фребеля, який уперше обґрунтував значення природи як основи виховання; Італії (початок XX ст.) – система М. Монтессорі з акцентом на сенсорний розвиток і самостійну діяльність; Німеччині – вальдорфська педагогіка Р. Штайнера, який розглядав гармонійний розвиток особистості в єдності з природними ритмами; Скандинавських країнах (друга половина XX ст.) – рух forest school («лісові школи»), що активно розвинувся в Данії у 1950-х роках і поширився у Великій Британії у 1990-х роках; Nature-Based Learning – США, Канада, Австралія. Данський підхід базується на концепції *friluftsliv* («життя на свіжому повітрі») та глибокій довірі до спроможності дитини. Це не просто «заняття на вулиці», а частина національної ідентичності та філософії виховання. Роль педагога бути фасилітатором, який спостерігає, підтримує та створює умови для того, щоб діти самі знаходили відповіді на свої запитання. Педагог може бути «попереду, поруч або позаду» дитини, залежно від потреби ситуації. Ключовим елементом є надання дітям можливості самостійно оцінювати ризики (наприклад, використання інструментів або розведення багаття). Це розвиває відповідальність, впевненість та критичне мислення (Williams-Siegfredsen, 2012). На сучасному етапі освітні програми європейських країн інтегрують природне середовище в щоденний навчальний процес – Messy Play (брудна гра) – Велика Британія, Нова Зеландія. Вони визнають цінність сенсорного досвіду через контакт із піском, водою, глиною, ґрунтом. Концепція Pedagogy of Dirt (педагогіка бруду) підкреслює значення взаємодії з «неідеальним», живим природним середовищем. Інша концепція «навчання просто неба» (forest school) підтверджує ефективність природного середовища як простору розвитку емоційної сфери дітей. Діти проводять значну частину часу в лісі незалежно від погодних умов. Зокрема, у Скандинавських країнах перебування дітей на свіжому повітрі становить до 70% освітнього часу. У Фінляндії та Данії дослідження засвідчили, що діти, які навчаються в природному середовищі, демонструють вищий рівень саморегуляції, кращу фізичну

витривалість і нижчий рівень тривожності (History of Forest School).

Загалом повернення дітей до природи обґрунтовується сучасними викликами: цифровізацією дитинства, гіподинамією, сенсорною депривацією та зростанням тривожних розладів. Американський журналіст Р. Лув у своїй книзі «Остання дитина в лісі» увів поняття «розлад дефіциту природи» (Nature Deficit Disorder), наголошуючи, що віддалення дітей від природного середовища негативно впливає на їхнє психічне й фізичне здоров'я. У його роботі обґрунтовано причини відчуження дітей від природи – це вплив технологій (навіть під час перебування на природі діти залишаються «підключеними» до пристроїв, наприклад, слухаючи музику в навушниках під час катання на лижах), урбанізація та втрата диких територій (кількість дикої природи зменшується, парки стають занадто впорядкованими та призначеними лише для структурованого відпочинку, що не залишає місця для вільного дослідження), соціальні бар'єри (зростання батьківської тривожності – так звана культура страху, що призводить до обмеження вільної гри на відкритому повітрі). У зв'язку із цим Р. Лув закликає батьків та освітян свідомо інтегрувати природу в життя дітей, дозволяючи їм «бруднити руки» та досліджувати світ за межами навчальних приміщень (Louv, 2005; Крутій, Попович, Граб, 2022).

Доречним є акцентування уваги на закордонних дослідженнях, зокрема Клер Ворден розробила концепцію Nature Pedagogy (2015), яку вона визначає як «мистецтво бути з природою всередині, ззовні та поза межами приміщення». Вона також опублікувала працю «Потенціал калюжі» (The Potential of a Puddle, 2002), де розкрила цінність ігрової взаємодії з водою та брудом. У книзі зазначено, що калюжі мотивують дітей так, як жоден пластиковий ресурс. Гра в калюжі може допомогти дітям у їхніх знаннях та розумінні навколишнього світу. Саймон Ніколсон у 1971 році сформулював фундаментальну теорію Loose Parts («вільних елементів»). Його ідея про те, що творчий потенціал середовища залежить від кількості змінних елементів (як-от палиці, каміння, вода чи багнюка), стала методологічним підґрунтям для сучасних практик Messy Play (безладна гра) (Loose Parts Play).

Теоретичний аналіз наукових поглядів Х. Тові зазначає, що фундаментальним у контексті взаємодії дитини з природою є принцип онтологічної цілісності, згідно з яким освітній процес має ґрунтуватися на ідеї екологічної єдності всього живого. Природа при цьому розглядається не як зовнішній об'єкт для спостереження, а як іманентне середовище, у якому дитина вчиться гармонійного співіснування з екосистемою (By Helen Tovey). Безпосередній контакт із «грубими» природними елементами, як-от ґрунт, вода чи лід, забезпечує дитину автентичними відчуттями, через які вона осягає складність та взаємозалежність природних процесів. У зв'язку із цим Х. Тові висловлює обґрунтовану критику «стерильних» ігрових просторів. На її переконання, стандартизовані пластикові майданчики з безпечним покриттям мають низьку педагогічну цінність, оскільки справжній потенціал для розвитку уяви та зміцнення здоров'я мають лише природні ландшафти, що пропонують виклик і пригоду (Максимова, 2025).

Методологічний підхід дослідниці акцентує увагу на необхідності навчання «в» природі, а не «про» природу. Замість пасивного засвоєння абстрактних фактів дитина має проживати природні цикли через практичну діяльність, наприклад садівництво чи спостереження за

життєдіяльністю дрібних істот. Це дає можливість дошкільнику на емпіричному рівні осягнути засадничі концепції життя, росту та трансформації матерії. Також, на її дослідниці, окрему увагу варто приділити використанню «відкритих» природних матеріалів (гілок, каміння, калюж), які завдяки своїй багатофункціональності стимулюють креативність.

Аналізовані теорії дають змогу зробити висновок про тривалий історичний контекст важливості природи в розвитку дитини і становлення «педагогіки калабані» як інноваційного засобу.

Безпосередня взаємодія дитини з природним середовищем виступає фундаментальним чинником формування її емоційно-ціннісної сфери, адже саме в процесі особистісно значущого досвіду відбувається глибоке внутрішнє переживання явищ довкілля. Проживаючи природні цикли, спостерігаючи за ростом рослин, змінами погоди, взаємодією живих організмів, дитина не лише пізнає закономірності світу, а й емоційно долучається до них. Таке залучення забезпечує перехід від простого сприймання фактів до усвідомлення цінності життя у всіх його проявах. Емоції – здивування, захоплення, співпереживання – стають внутрішнім механізмом, що трансформує діяльність у стійке ставлення.

Дослідниці К. Волинець, Ю. Волинець та А. Правдива розглядають ціннісне ставлення до довкілля як багатогранну структуру особистості дитини старшого дошкільного віку. Це утворення об'єднує в собі екологічні знання, систему цінностей, індивідуальні риси та прикладні навички, що підкріплюються щирим емоційним зв'язком із природою та бажанням її захищати. Ключовим завданням такого виховання є трансформація зовнішніх екологічних норм у глибокі внутрішні переконання дитини, які стають фундаментом її відповідальної поведінки в навколишньому середовищі (Волинець, Волинець, Правдива, 2020).

Структура емоційно-ціннісного ставлення має емоційний, когнітивний, мотиваційно-ціннісний та поведінковий компоненти. Емоційний компонент передбачає здатність до переживання, співчуття, емпатії. Когнітивний – наявність знань про моральні норми, природу, соціальні явища. Мотиваційно-ціннісний компонент відображає систему орієнтацій і ставлень дитини. Поведінковий проявляється в конкретних вчинках, які відповідають засвоєним цінностям. Саме взаємодія цих складників забезпечує цілісність особистісного розвитку. Таким чином, аналіз наукових джерел засвідчує, що емоційно-ціннісний розвиток є складним інтегрованим процесом, який формується через діяльність, спілкування й особистісно значущі переживання.

Середній дошкільний вік характеризується високою емоційною чутливістю, допитливістю та прагненням до активного пізнання навколишнього світу (Богуш, 2018). Саме в цей період закладаються основи емоційно-ціннісного ставлення до природи, що в майбутньому визначає екологічну культуру особистості. «Педагогіка калабані» створює умови для природного формування цього ставлення через позитивні емоції, здивування, радість відкриття та переживання єдності з природним довкіллям.

«Калабаня» як природне явище має низку характеристик, які роблять її педагогічно значущою. Вона є доступною для спостереження, змінюється залежно від погодних умов і пори року, поєднує в собі різні природні компоненти – воду, ґрунт, рослинні рештки. Така мінливість стимулює інтерес дітей, спонукає їх до спостережень, порівнянь та елементарних узагальнень. Взаємодія з калабанею

активізує сенсорний досвід дитини, сприяє розвитку тактильних, зорових і слухових відчуттів (Крутій, 2019).

Важливу роль у «педагогіці калабані» відіграє вільна ігрова діяльність. Гра з водою, піском, камінцями, листям не має чітко заданого сценарію, що дає змогу дитині проявляти ініціативу та творчість. У процесі такої гри діти самостійно визначають правила, ролі та способи взаємодії, що сприяє розвитку самостійності, відповідальності та соціальних навичок. Також вільна гра в природному середовищі забезпечує емоційний комфорт і сприяє зниженню психоемоційного напруження.

Загалом позитивний вплив «педагогіки калабані» та «педагогіки бруду» на розвиток дітей дошкільного віку можна окреслити кількома напрямами. Сенсорний вплив – контакт із водою, піском, глиною, камінням активізує тактильні, пропріоцептивні та вестибулярні системи. Відбувається розвиток сенсорної інтеграції, що є основою саморегуляції, мовлення та когнітивних процесів. Нерівні поверхні, холод, тепло, різні текстури стимулюють формування тілесної усвідомленості. Іншим напрямом впливу «калабані» на організми дитини дошкільного віку є здоров'язбережувальний, який має медичне підґрунтя. Сучасні дослідження мікробіологів доводять, що ґрунт містить сапрофітні бактерії (зокрема, Mycobacterium vaccae), які позитивно впливають на імунну систему та стимулюють вироблення серотоніну. Контакт із природним середовищем зміцнює імунітет, знижує рівень стресу, нормалізує роботу нервової системи, сприяє формуванню стійкості до алергій, тоді як надмірна стерилізація дитячого простору може обмежувати формування природного імунного захисту дитини. Зі свого боку, здорова схильність до ризику та вирішення проблем, зокрема лазіння по деревах, проходження стежок і дослідження нових місцевостей допомагає дітям розвивати фізичну координацію та вчитися безпечно оцінювати ризики (Kiviranta et al., 2024).

Психотерапевтичний напрям впливу «педагогіки калабані»: природне середовище має доведений антистресовий ефект. Вода, рух листя, природні ритми стабілізують емоційний стан. Дитина через «брудну гру» знімає внутрішню напругу, виражає емоції символічно, долає страхи та формує впевненість. Подолання «фобії бруду» сприяє формуванню адекватного ставлення до природного середовища та зменшує тривожність. Під час взаємодії з «калабанею» діти переживають спектр емоцій – від здивування й захоплення до співчуття та турботи. Використання вихователем емоційно забарвлених бесід і запитань сприяє глибшому осмисленню дітьми власного досвіду (Крутій, Попович, Граб, 2022; Максимова, 2025).

Когнітивно-дослідницький напрям впливу. Окрім ігрових, «педагогіка калабані» має елементи дослідницької діяльності. Калюжа стає лабораторією, де діти експериментують із глибиною, течією, щільністю матеріалів. Спостерігаючи за «калабанею», діти помічають, як змінюється рівень води після дощу, як сонце висушує поверхню, як у воді відбивається небо чи дерева. Такі спостереження формують первинні уявлення про природні закономірності, причинно-наслідкові зв'язки та властивості природних об'єктів. Отже, дослідницька діяльність просто неба сприяє розвитку пізнавальної активності, уміння ставити запитання та робити прості висновки (Kiviranta et al., 2024; Державний стандарт дошкільної освіти, 2025).

Значущою складовою «педагогіки калабані» є мовленнєвий розвиток. Обговорення побаченого, опис стану «калабані»,

складання коротких розповідей або казкових історій сприяють збагаченню словникового запасу дітей, розвитку зв'язного мовлення й уміння висловлювати власні думки та почуття. Мовленнєва діяльність у природному середовищі є емоційно насиченою, що підвищує мотивацію дітей до спілкування.

Екологічний та художньо-естетичний напрями – безпосереднє переживання краси природи формує емоційно-ціннісне ставлення до довкілля. Діти можуть передавати свої враження через малювання, ліплення, аплікацію, використовуючи природні матеріали. Така діяльність сприяє розвитку естетичного сприймання природи, уміння бачити красу в простих і повсякденних речах. Естетичні переживання поглиблюють емоційний зв'язок дитини з довкіллям і формують ціннісні орієнтації. Дитина починає сприймати природу не як ресурс, а як цінність. Коли діти рано починають спілкуються з природою, вони зазвичай зберігають вдячність за довкілля і в дорослому віці, що збільшує імовірність того, що вони піклуватимуться про зусилля щодо його збереження.

Особлива роль у реалізації «педагогіки калабані» належить вихователю. Педагог виступає не як контролер, а як партнер і фасилітатор, який створює безпечні умови для діяльності, підтримує ініціативу дітей і допомагає їм усвідомити власний досвід. Ненав'язливе педагогічне керівництво забезпечує баланс між свободою дитини й освітніми завданнями. Така позиція відповідає принципам педагогіки партнерства та сучасним вимогам дошкільної освіти.

Теоретичні засади «педагогіки калабані» знаходять своє відображення в конкретних формах організації освітнього процесу, що передбачають систематичне включення природного середовища в щоденну діяльність дітей. Саме практична реалізація окреслених принципів дає змогу перетворити ідеї партнерства, свободи та фасилітації на дієвий інструмент розвитку особистості дошкільника. «Педагогіка калабані» органічно поєднується з освітніми лініями Державного стандарту дошкільної освіти, зокрема з лініями «Дитина у природному довкіллі», «Гра дитини», «Мовлення дитини», «Дитина у світі культури». Вона сприяє цілісному розвитку дитини, забезпечуючи взаємозв'язок пізнавального, емоційного, соціального та морального розвитку (Державний стандарт дошкільної освіти, 2025).

Практичний аспект реалізації «педагогіки калабані» особливо яскраво розкривається через організацію ігор у калюжі як природному й доступному для дитини освітньому просторі. Звичайна дощова вода перетворюється на багатовимірну лабораторію досліджень, творчості й емоційних відкриттів. Так, у грі «Жива вода» діти за допомогою палички вимірюють глибину калюжі, порівнюють рівень води в різних місцях, визначають, де вона холодніша. У процесі такої діяльності формується дослідницький інтерес, уміння порівнювати та робити елементарні висновки, а також закладаються основи обережної поведінки в природному середовищі. У процесі гри «Будівельники греблі» дошкільники створюють невеликі канали з піску та глини, спрямовують потоки води, спостерігають за змінами її руху. Через експериментування вони наочно усвідомлюють причинно-наслідкові зв'язки, розвивають конструктивні навички, вчаться домовлятися та нести відповідальність за спільний результат.

Спостереження в межах діяльності «Хто живе у воді» спонукає дітей уважно придивлятися до дрібних істот, які з'являються біля калюжі. Такий досвід

сприяє формуванню емпатії, дбайливого ставлення до живих організмів і розуміння цінності кожної форми життя. Водночас гра «Кольори осінньої калюжі» допомагає дітям помітити відображення неба, хмар і листя у воді. Це розширює естетичне сприйняття, розвиває здатність бачити красу у звичайних явищах і переживати позитивні емоції від взаємодії з природою. Таким чином, ігри в калюжі постають не просто розвагою, а цілісним освітнім досвідом, у якому поєднуються пізнавальний, емоційний, соціальний та естетичний розвиток дитини. Через такі види діяльності дитина не лише отримує знання, а й переживає позитивний досвід взаємодії з природою, що трансформується у стійке емоційно-ціннісне ставлення.

Таким чином, «педагогіка калабані» є ефективним засобом виховання емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля у дітей середнього дошкільного віку. Вона забезпечує формування позитивного емоційного досвіду, розвиток пізнавальної активності й екологічно доцільної поведінки, що є важливим завданням сучасної дошкільної освіти.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Під час дослідження обґрунтовано, що «педагогіка калабані» є ефективним інноваційним засобом реалізації завдань екологічного й емоційного виховання дітей середнього дошкільного віку. Взаємодія з «калабанею» як природним явищем забезпечує безпосередній контакт дитини з довкіллям, сприяє розвитку сенсорного досвіду, пізнавальної активності та формуванню позитивних емоційних переживань, які є основою ціннісного ставлення до природи. Доведено, що використання «педагогіки калабані» сприяє розвитку у дітей здатності до співпереживання, дбайливого ставлення до живих і неживих об'єктів природи, усвідомлення елементарних причинно-наслідкових зв'язків у природному середовищі. Через гру, спостереження, дослідницьку та художню діяльність у дітей формується цілісне сприйняття природи як емоційно значущого простору, а не лише об'єкта пізнання.

Література

1. Tovey H. Outdoor play. And exploration. URL: https://files.froebel.org.uk/production/documents/FT-Outdoor-Play-Pamphlet.pdf

2. History of Forest School. URL: https://forestschoolassociation.org/history-of-forest-school/

3. Kiviranta L., Lindfors E., Rönkkö M.-L., Luukka E. Outdoor learning in early childhood education: exploring benefits and challenges. *Educational Research.* 2024. Vol. 66 (1). P. 102–119. DOI: https://doi.org/10.1080/00131881.2023.2285762

4. Loose Parts Play. URL: https://www.playscotland.org/wp-content/uploads/1-Loose-Parts-Play.pdf

5. Louv R. Last Child in the Woods: Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder. Chapel Hill, NC, USA: Algonquin Books of Chapel Hill, 2005.

6. Williams-Siegfredsen J. Understanding the Danish Forest School Approach: Early Years Education in Practice. London: Routledge, 2012. DOI: https://doi.org/10.4324/9780203136034

7. Богуш А. М. Дошкільна педагогіка : навчальний посібник для закладів вищої освіти. Київ : Слово, 2018. 392 с.

8. Волинець К. І., Волинець Ю. О., Правдива А. П. Сучасні підходи до формування ціннісного ставлення до природи в дітей старшого дошкільного віку. *Народна освіта.* 2020. Вип. 2. С. 42–48. URL: https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=6217

9. Державний стандарт дошкільної освіти (Базовий компонент дошкільної освіти) : затверджено постановою Кабінету Міністрів України. Київ, 2025. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1557-2025-п#Text

10. Крутій К. Л. Дитина і природа: сучасні підходи до екологічного виховання дошкільників. Запоріжжя : ЛІПС, 2019. 160 с.

11. Крутій К. Л., Попович О. М., Граб О. В. «Педагогіка калабані» як засіб реалізації принципу природовідповідності в освіті дітей дошкільного віку. *Innovative trends of science and practice, tasks and ways to solve them: the XVI International Scientific and Practical Conference.* Athens, 2022. P. 491–496.

12. Максимова О. О. Освітні екопростори як засіб формування природничо-екологічної компетентності у дітей у контексті сталого розвитку. *Імідж сучасного педагога*. 2025. № 2(221). С. 77–82. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-77-82

References

1. Tovey, H. (2007). Outdoor play and exploration. Froebel Trust. Retrieved from https://files.froebel.org.uk/production/documents/FT-Outdoor-Play-Pamphlet.pdf

2. Forest School Association. History of Forest School. Retrieved from https://forestschoolassociation.org/history-of-forest-school/

3. Kiviranta, L., Lindfors, E., Rönkkö, M.-L., & Luukka, E. (2024). Outdoor learning in early childhood education: exploring benefits and challenges. *Educational Research, 66*(1), 102–119. DOI: https://doi.org/10.1080/00131881.2023.2285762

4. Play Scotland. *Loose Parts Play*. Retrieved from https://www.playscotland.org/wp-content/uploads/1-Loose-Parts-Play.pdf

5. Louv, R. (2005). Last Child in the Woods: Saving Our Children from Nature-Deficit Disorder. Chapel Hill, NC: Algonquin Books of Chapel Hill.

6. Williams-Siegfredsen, J. (2012). Understanding the Danish Forest School Approach: Early Years Education in Practice. London: Routledge. DOI: https://doi.org/10.4324/9780203136034

7. Bohush, A. M. (2018). Doshkilna pedahohika [Preschool Pedagogy]. Kyiv: Slovo [in Ukrainian].

8. Volynets, K. I., Volynets, Yu. O., & Pravdyva, A. P. (2020). Suchasni pidkhody do formuvannia tsinnisnoho stavlennia do pryrody v ditei starshoho doshkilnoho viku [Modern Approaches to the Formation of a Value-Based Attitude Toward Nature in Older Preschool Children]. *Narodna osvita – People's Education, (2),* 42–48. Retrieved from https://www.narodnaosvita.kiev.ua/?page_id=6217 [in Ukrainian].

9. Cabinet of Ministers of Ukraine (2025). Derzhavnyi standart doshkilnoi osvity (Bazovyi komponent doshkilnoi osvity) [State Standard of Preschool Education (Basic Component of Preschool Education)]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1557-2025-п#Text [in Ukrainian].

10. Krutii, K. L. (2019). Dytyna i pryroda: suchasni pidkhody do ekolohichnoho vykhovannia doshkilnykiv [Child and Nature: Modern Approaches to Environmental Education of Preschoolers]. Zaporizhzhia : LIPS [in Ukrainian].

11. Krutii, K. L., Popovych, O. M., & Hrab, O. V. (2022). "Pedahohika kalabani" yak zasib realizatsii pryntsypu pryrodovidpovidnosti v osviti ditei doshkilnoho viku ["Puddle Pedagogy" as a Means of Implementing the Principle of Nature Conformity in the Education of Preschool Children]. *Innovative trends of science and practice, tasks and ways to solve them: Proceedings of the XVI International Scientific and Practical Conference*. (pp. 491–496). Athens [in Ukrainian].

12. Maksymova, O. O. (2025). Osvitni ekoprostory yak zasib formuvannia pryrodnycho-ekolohichnoi kompetentnosti u ditei u konteksti staloho rozvytku [Educational Eco-Spaces as a Means of Forming Natural and Ecological Competence in Children in the Context of Sustainable Development]. *Imidzh suchasnoho pedahoha – Image of the Modern Pedagogue, (2),* 77–82. DOI: https://doi.org/10.33272/2522-9729-2025-2(221)-77-82 [in Ukrainian].

***

Сорочинська О. А., Будішевська В. О. «Педагогіка калабані» як засіб виховання у дітей середнього дошкільного віку емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля

У статті теоретично обґрунтовано потенціал «педагогіки калабані» як інноваційного

та природовідповідного засобу формування емоційно-ціннісного ставлення до природного довкілля у дітей середнього дошкільного віку. Авторами детально проаналізовано генезу цього підходу, ідейні витоки якого простежуються у класичних педагогічних системах Ф. Фребеля, М. Монтессорі, Р. Штайнера, а також у сучасних закордонних концепціях «лісових шкіл» (Скандинавія), *Nature Pedagogy* та *Messy Play*.

Особливу увагу приділено концептуалізації терміна в українському освітньому просторі, здійсненій К. Крутій, та висвітленню теорії «розладу дефіциту природи» Р. Лува, що актуалізує проблему відсутності системного контакту сучасних дітей із відкритим простором. У роботі доведено, що безпосередня взаємодія з першоелементами – водою, ґрунтом, камінням, піском – забезпечує дитині автентичний сенсорний досвід, який стає фундаментом для розвитку емпатії, саморегуляції, креативності й екологічної відповідальності.

Встановлено, що методологія «педагогіки калабані» базується на принципах вільної гри та фасилітації, де вихователь не диктує умови, а створює безпечне середовище для самостійних відкриттів. Уточнено структуру емоційно-ціннісного ставлення, що охоплює емоційний, когнітивний, мотиваційний та поведінковий компоненти. Визначено ключові напрями впливу підходу: здоров'язбережувальний (фізичне загартування та зміцнення імунітету), психотерапевтичний (релаксація, зниження рівня дитячої тривожності), когнітивно-дослідницький та естетичний.

Практичний аспект дослідження розкрито через алгоритми організації ігрової діяльності («Жива вода», «Будівельники греблі», «Рятувальна операція» тощо), які демонструють трансформацію звичайної калюжі на багатовимірну природну лабораторію для цілісного розвитку особистості. Резюмовано, що впровадження «педагогіки калабані» сприяє реалізації завдань Державного стандарту дошкільної освіти, формуючи екологічну компетентність через суб'єкт-суб'єктне сприйняття навколишнього світу.

Ключові слова: «педагогіка калабані», емоційно-ціннісне ставлення, екологічне виховання, природне довкілля, діти середнього дошкільного віку, екологічна культура, вільна гра.

Sorochynska O. A., Budishevska V. O. "Pedagogy of Kalabani" as a Means of Educating Emotional and Value-Based Attitude Towards the Natural Environment in Middle Preschool Age Children

The article theoretically substantiates the potential of "kalabani pedagogy" as an innovative and nature-appropriate formation of emotional and value-based attitudes towards the natural environment in children of middle preschool age. The authors analyze in detail the genesis of this approach, the ideological origins of which can be traced in the classical pedagogical systems of F. Froebel, M. Montessori, R. Steiner, as well as in modern foreign concepts of "forest schools" (Scandinavia), Nature Pedagogy and Messy Play.

Special attention is paid to the conceptualization of the term in the Ukrainian educational space, carried out by K. Krutiy, and the coverage of the theory of "nature deficit disorder" by R. Luv, which actualizes the problem of insufficient systemic contact of modern children with open space. The work proves that direct interaction with the primary elements – water, soil, stones, sand – provides the child with an authentic sensory experience, which becomes the basis for the development of empathy, self-regulation, creativity and environmental responsibility.

It has been established that the methodology of "kalabani pedagogy" is based on the principles of free play and facilitation, where the educator does not dictate conditions, but creates a safe environment for independent defenders. The structure of the emotional-value attitude, which includes emotional, cognitive,

motivational and behavioral components, has been clarified. The key areas of influence of the approach have been identified: health-preserving (physical hardening and strengthening of immunity), psychotherapeutic (relaxation, reducing the level of children's anxiety), cognitive-research and aesthetic.

The practical aspect of the study is revealed through algorithms for organizing game activities ("Living Water", "Dam Builders", "Rescue Operation", etc.), which demonstrate the transformation of an ordinary puddle into a multidimensional natural laboratory for targeted personality development. It is summarized that the implementation of "kalabani pedagogy" contributes to the implementation of the tasks of the State Standard of Preschool Education, forming ecological competence through subject-subject perception of the surrounding world.

Keywords: "Pedagogy of Kalabani", emotional and value attitude, ecological education, natural environment, middle preschool children, ecological culture, free play.

Creative Commons Attribution 4.0 International (CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 15.02.2026
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 11.03.2026
Дата публікації (оприлюднення) статті: 31.05.2026